

Тема 2.5 «Забезпечення операційної діяльності виробничою потужністю»

Основні питання:

- ▶ *Види виробничої потужності, чинники, що її визначають, і послідовність розрахунків*
- ▶ *Методики розрахунку виробничої потужності*
- ▶ *Визначення максимально можливого випуску продукції з наявної потужності*
- ▶ *Система показників виробничої потужності*

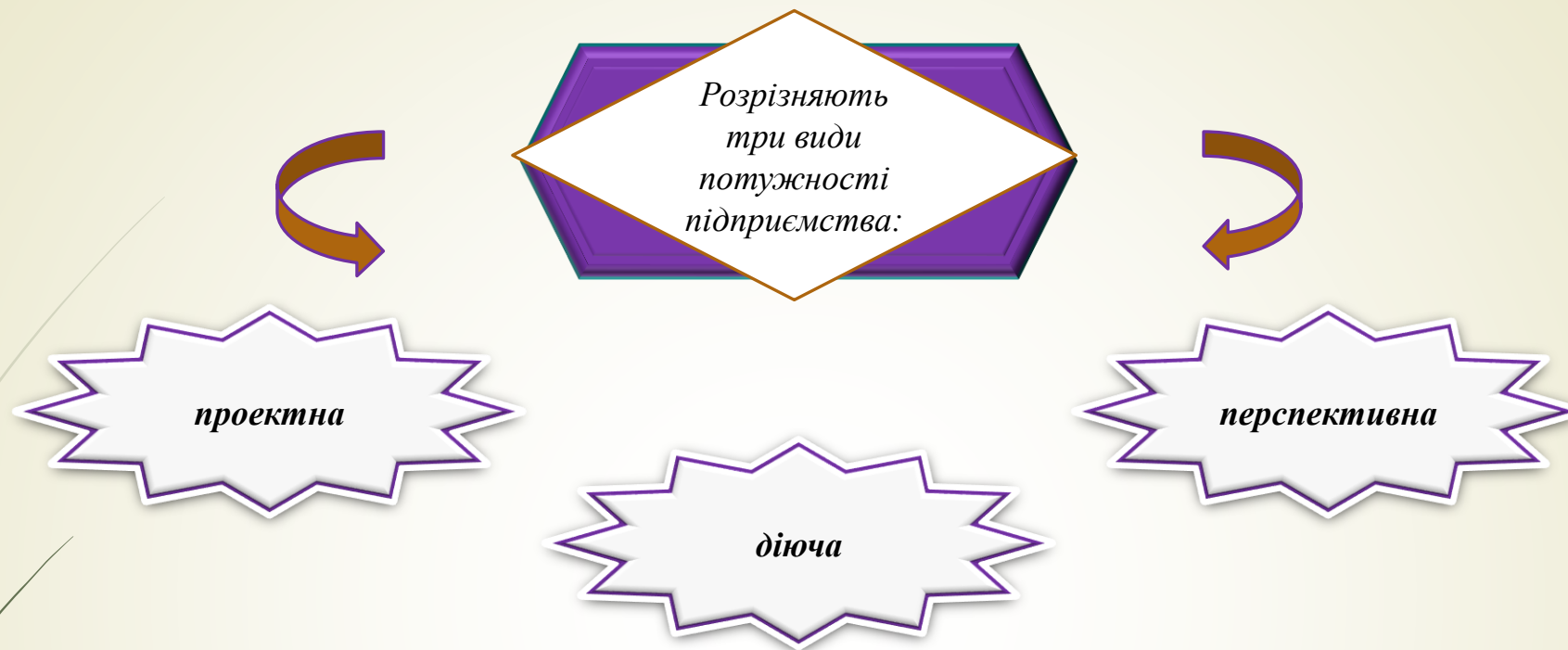
I. Види виробничої потужності, чинники, що її визначають, і послідовність розрахунків

Виробнича потужність підприємства – це максимально можливий випуск продукції необхідної якості в передбаченій номенклатурі за певний час при повному завантаженні обладнання та виробничих площ у прийнятому режимі роботи з урахуванням застосування передової технології, організації виробництва і праці.

Обґрунтування виробничої програми **виробничою потужністю** проходить в декілька етапів:

- визначення максимального обсягу випуску виробів, що може бути забезпечений **наявною виробничою потужністю** підприємства;
- обчислення необхідного введення в дію **нових (додаткових) потужностей** за рахунок технічного переозброєння або розширення підприємства.

Виробнича потужність визначається **натуральними, умовно-натуральними**, а у багатомономенклатурних виробництвах – **вартісними вимірниками**.

Виробнича потужність є **змінною** величиною, що формується під впливом багатьох чинників:

- номенклатура, асортимент і якість продукції;
- тривалість виробничого циклу та трудомісткість виготовлення продукції, послуг;
- кількість устаткування, стан його фізичного та морального зносу;
- режим роботи підприємства і його підрозділів, від якого залежить фонд часу роботи устаткування і використання площ впродовж року;
- використання робочого часу;
- якість обслуговування робочих місць тощо.

Діючу виробничу потужність характеризують показники:

- на початок планового періоду (*вхідна*);
- на кінець планового періоду (*вихідна*);
- *середньорічна* потужність.

Вихідна виробнича потужність
у вартісному виразі, тобто
потужність формулою:

$$P_{\text{вих.}} = P_{\text{вх.}} + P_{\text{вв}} - P_{\text{виб.}}$$

де $P_{\text{вх.}}$ – потужність вхідна, грн;
 $P_{\text{вв}}$ – потужність, яка буде введена у
 плановому році, грн;
 $P_{\text{виб.}}$ – потужність, яка вибуває за
 плановий період.

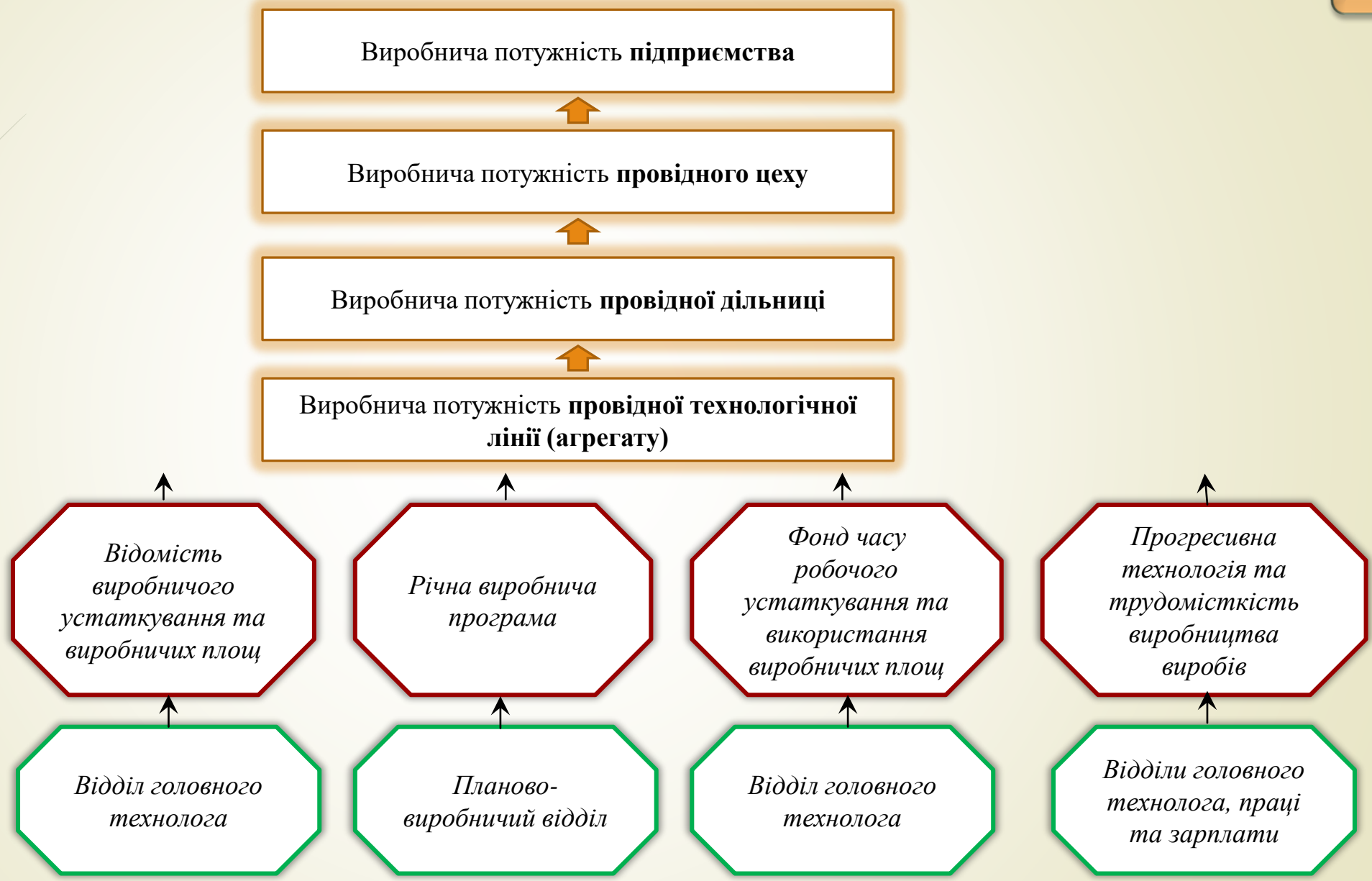
У планових розрахунках для
обґрунтування виробничої
програми використовується
середньорічна потужність:

$$P_{\text{ср.річна}} = P_{\text{вх.}} + \frac{P_{\text{вв}} \times T_{\text{в}}}{12} - \frac{P_{\text{виб.}} \times T_{\text{н}}}{12},$$

де $P_{\text{вх.}}$ - потужність вхідна, грн;
 $P_{\text{вв}}$ – потужність, яка буде введена в плановому році;
 $T_{\text{в}}$ - період використання введеної потужності (від початку експлуатації до кінця року, міс.);
 $P_{\text{виб.}}$ – потужність, яка вибуває за плановий період, грн;
 $T_{\text{н}}$ – період, впродовж якого потужність не буде використовуватися (від початку виведення потужності до кінця року, міс.).

Виробнича потужність підприємства визначається за всією номенклатурою продукції та встановлюється, виходячи з потужності *провідних підрозділів (цехів, дільниць, агрегатів)*. **Провідними** є ті підрозділи, які виконують головні технологічні операції і мають вирішальне значення у виробництві *профільних видів продукції*. При наявності декількох провідних підрозділів підприємства його виробнича потужність обчислюється за тими, котрі виконують *найбільший за трудомісткістю обсяг робіт* (напр., у машинобудуванні – це механічні і складальні цехи).

В розрахунки виробничої потужності підприємства включається устаткування *встановлене і невстановлене*, яке є на підприємстві (крім резервного). Виробнича потужність розраховується, виходячи із максимально можливого *річного часу роботи устаткування* та використання виробничих площ.

Календарний фонд часу (Фкал.) з урахуванням норм втрат робочого часу застосовується при розрахунках виробничої потужності підприємств із **безперервним процесом** виробництва і визначається як добуток кількості календарних днів в плановому періоді на кількість годин на добу.

$$\Phi_{\text{кал.}} = 365 \times 24 \times \left(1 - \frac{P}{100\%}\right),$$

де P – відсоток часу на ремонт і технологічні зупинки устаткування (2-5 %).

Режимний фонд (Фреж.) визначається режимом роботи підприємства:

$$\Phi_{\text{реж.}} = K_{\text{зм}} \times (T_{\text{зм}} \times D_{\text{р}} - \Gamma_{\text{н}} \times D_{\text{п}}),$$

де $K_{\text{зм}}$ - кількість змін;

$T_{\text{зм}}$ - тривалість робочої зміни, год.;

$D_{\text{р}}$ - кількість робочих днів у плановому періоді;

$\Gamma_{\text{н}}$ - кількість неробочих годин у передсвяткові дні;

$D_{\text{п}}$ - кількість передсвяткових днів у плановому періоді.

Ефективний фонд часу (Феф.) дорівнює режимному за винятком часу на планово-попереджувальні ремонти:

$$\Phi_{\text{еф.}} = \Phi_{\text{реж.}} \times \left(1 - \frac{P}{100\%}\right).$$

У складальних, монтажних, формувальних цехах і дільницях, у яких виробничий процес виконується *на корисних виробничих площах*, режимний фонд розраховується з урахуванням цієї площі за такою формулою:

$$\Phi_{\text{реж. площ}} = \Phi_{\text{реж}} \times S,$$

де $\Phi_{\text{реж. площ}}$ – режимний фонд робочого часу з урахуванням корисної площі цеху, дільниці, м²-год. (квдрато-метро-години);

S – корисна виробнича площа цеху, м².

II. Методику розрахунку виробничої потужності

Виробнича потужність залежить від характеру підприємств, цехів і рівня їхньої спеціалізації, якими визначається організаційний тип виробництва:

$$P_i = P_B \times \Phi_{\text{еф}} \times PM,$$

або

$$P_i = \Phi_{\text{еф}} \times \frac{PM}{T_p},$$

де P_i - потужність i -го виробничого підрозділу підприємства;

P_B - продуктивність устаткування у відповідних одиницях виміру i -тої продукції за годину;

PM – середньорічна кількість устаткування;

T_p - трудомісткість виготовлення одиниці продукції з урахуванням коефіцієнта виконання норм, яка визначається за формулою:

$$T_p = \frac{t_{\text{шт-к}_i}}{K_{\text{в.н.}}},$$

де $t_{\text{шт-к}_i}$ - норма часу на виготовлення одиниці продукції, год.;

$K_{\text{в.н.}}$ - коефіцієнт виконання норм.

Інакше **потужність** можна визначити за формулою:

$$P_i = \frac{\Phi_{\text{еф}} \times PM \times K_{\text{в.н.}}}{t_{\text{шт-к}_i}}.$$

На *перервно-потокowych лініях*, а також на конвеєрі потужність визначається за формулою:

$$\Pi = \frac{\Phi_{\text{еф.}}}{r}$$

де r – такт роботи ліній, год.

В умовах *потокowo-масового виробництва при вузькій спеціалізації робочих місць* визначається потужність групи робочих місць, які виконують дану операцію при обробці конкретної деталі. Розраховується потужність за такою формулою:

$$\Pi = \frac{\Phi_{\text{еф.}} \times \text{PM}}{T_p}$$

В умовах *серійного виробництва* розрахунок виробничої потужності ускладнюється тому, що за кожним робочим місцем закріплюється велика кількість деталеоперацій. Як вимірник виробничої потужності використовується *типовий вироб-представник*:

$$\Pi = \frac{\Phi_{\text{еф.}} \times \text{PM}}{T_{\text{р.пр.}}}$$

де $T_{\text{р.пр.}}$ – технічно розрахована норма часу на обробку комплексу деталей виробу – представника у даній групі устаткування.

В умовах *серійного виробництва з широкою номенклатурою* випуску виробів, а також в *одиночному та дрібносерійному* виробництвах розрахунок виробничої потужності ведеться в такій послідовності:

А визначається трудомісткість обробки виробів і усієї виробничої програми по групах устаткування:

$$T_N = \sum_{i=1}^n \left(\frac{t_{\text{шт-к}i} \times N_i}{K_{\text{в.н.}}} \right)$$

де N_i – кількість і-го виробу в шт.

Б визначається виробнича потужність агрегатів періодичної дії (напр., у хімічній і оброблювальній промисловості):

$$ВП_{\text{пд}} = В_{\text{м}} \times КВГ \times \frac{\Phi_{\text{еф.}}}{t_{\text{ц}}}$$

де $В_{\text{м}}$ – вага сирих матеріалів;
 $КВГ$ – коефіцієнт виходу готової продукції із сирих матеріалів;
 $t_{\text{ц}}$ – тривалість циклу переробки сировини, год.

Основні відмінності між виробничою потужністю і пропускною спроможністю:

Виробнича потужність

- ❖ розраховується за *рік, квартал, місяць*;
- ❖ характеризує максимальний випуск продукції *дільниці, цеху, підприємства*;
- ❖ в основу розрахунків має бути покладений *прогресивний (галузевий) рівень норм*.

Пропускна спроможність

- ❖ розраховується за *годину, зміну, добу, декаду*;
- ❖ характеризує максимальний випуск продукції *верстата, агрегата, поточної лінії, групи верстатів*;
- ❖ в основі розрахунку лежить *плановий рівень норм*.

При складанні виробу одного найменування розрахунок виробничої потужності виконується у такій послідовності:

1. Визначається кількість м²-год. (квдрато-метро-годин), на які розраховує складальний цех протягом планового періоду, за формулою:

$$\Phi_{\text{реж.площ}} = \Phi_{\text{реж}} \times S.$$

2. Визначається кількість квадрато-метро-годин, необхідних для складання одного виробу, за такою формулою:

$$t_{\text{м}^2\text{-ГОД.}} = S_{\text{вир.}} \times T_{\text{ц.с.}}$$

де $t_{\text{м}^2\text{-ГОД.}}$ - кількість м²-год, необхідних для складання одного виробу;

$S_{\text{вир.}}$ - норма площі для складання одного виробу, м²;

$T_{\text{ц.с.}}$ - тривалість виробничого циклу складання виробу, год.

Приблизно **цикл складання** може визначатися за формулою:

$$T_{\text{ц.с.}} = \frac{\sum_{i=1}^n T_{\text{рн}i}}{Ч \times K_{\text{в.н.}}},$$

де $T_{\text{рн}i}$ - трудомісткість складання i -го виробу, н.-год.;

$Ч$ - чисельність працівників, ос.;

$K_{\text{в.н.}}$ - коефіцієнт виконання норм.

3. Визначається виробнича потужність складального цеху за формулою:

$$П = \frac{\Phi_{\text{реж.площ}}}{t_{\text{м}^2\text{-ГОД.}}}$$

Якщо складальний цех має різнономенклатурне виробництво, то розрахунок виробничої потужності проводиться у такій послідовності:

1. *Визначається потрібна кількість квадрато-метро-годин для складання усіх виробів, які встановлені у виробничій програмі:*

$$T_{\text{м}^2\text{-ГОД}} = \sum_{i=1}^n N_i \times S_i \times T_{\text{ц.с.}i},$$

де N_i – кількість i -го виробу, шт.;

S_i - площа складання i -го виробу, м^2 ;

$T_{\text{ц.с.}i}$ - тривалість циклу складання i -го виробу, год.

2. *Визначається виробнича потужність складального цеху:*

$$\Pi = \frac{\Phi_{\text{реж.плоч}}}{T_{\text{м}^2\text{-ГОД}}}.$$

III. Визначення максимально можливого випуску продукції з наявної потужності

Приріст потужності за рахунок організаційно-технічних заходів, тобто *внутрішньовиробничих резервів*, не завжди може забезпечити випуск запланованого обсягу продукції. Тому виникає потреба у визначенні *введення в дію нових (додаткових) потужностей за рахунок технічного переозброєння, реконструкції або розширення підприємства.*

$$P_{\text{вих.}} = P_{\text{вх.}} + P_{\text{зах.}} + P_{\text{р}} \mp P_{\text{н}} - P_{\text{виб.}}$$

Розрахунки виробничої потужності використовуються для обґрунтування виробничої програми потужністю підприємства, а також для складання балансу, який відбиває зміни величини потужності протягом планового періоду і характеризує **вихідну потужність (P_{вих.})**:

де $P_{\text{вх.}}$ - вхідна потужність підприємства, тобто потужність на початок планового періоду;

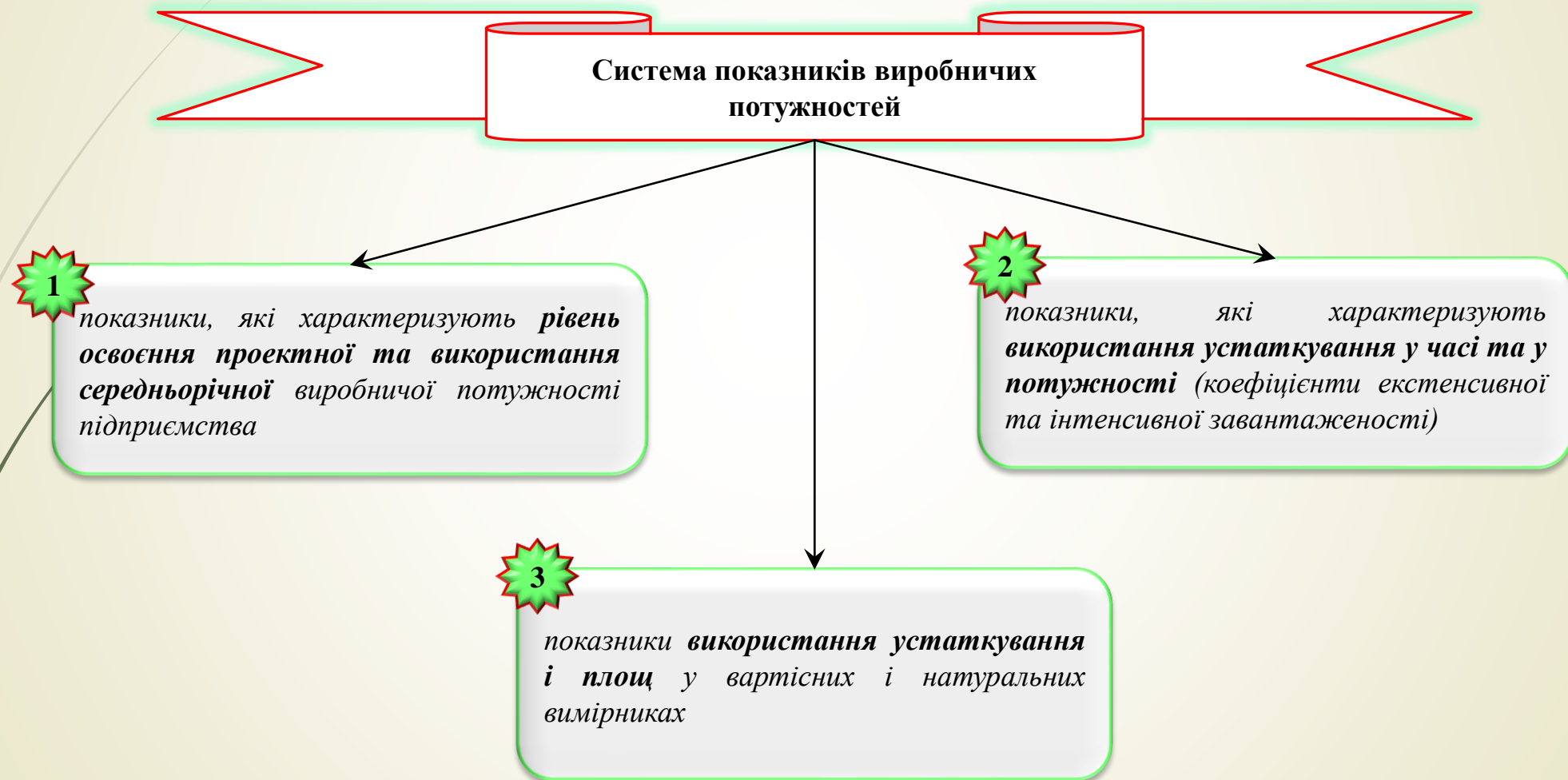
$P_{\text{зах.}}$ - збільшення потужності впродовж планового періоду внаслідок здійснення організаційно-технічних заходів;

$P_{\text{р}}$ - нарощування виробничої потужності шляхом реконструкції або розширення підприємства;

$P_{\text{н}}$ - збільшення «+» або зменшення «-» виробничої потужності у зв'язку зі змінами у номенклатурі та асортименті продукції;

$P_{\text{виб.}}$ - зменшення виробничої потужності внаслідок її вибуття, тобто виведення з експлуатації технічно застарілого та фізично спрацьованого устаткування.

IV. Система показників виробничої потужності

1

- **коефіцієнт освоєння проектної потужності**, характеризує рівень використання введеної в дію нової потужності з метою досягнення стабільного випуску продукції не нижче передбаченого проектом:

$$K_{\text{п}} = \frac{B}{\Pi_{\text{п}}},$$

де B – випуск продукції, що передбачений проектом, шт.;

$\Pi_{\text{п}}$ – проектна потужність, шт.

- **коефіцієнт використання середньорічної виробничої потужності**, характеризує рівень використання діючої виробничої потужності, яка за розміром може значно відрізнятись від проектної:

$$K_{\text{в}} = \frac{B_{\text{п}}}{\Pi_{\text{ср}}},$$

де $B_{\text{п}}$ – фактичний або плановий випуск продукції (товарної);

$\Pi_{\text{ср}}$ – середньорічна виробнича потужність обладнання.

- **коефіцієнт екстенсивного навантаження**, визначається співвідношенням часу фактичної роботи обладнання (Φ_f) (в зміну, добу, місяць, рік) до планового фонду часу роботи обладнання ($\Phi_{пл}$) за цей же період:

$$K_e = \frac{\Phi_f}{\Phi_{пл}}$$

- **коефіцієнт змінності**, визначається співвідношенням відпрацьованих верстато-годин за всі зміни до числа верстато-годин, які можуть бути відпрацьовані в найбільшу зміну:

$$K_{зм} = \frac{t_{в-г}}{t_{м.в-г}}$$

де $t_{в-г}$ - фактичне число відпрацьованих верстато-годин за добу;

$t_{м.в-г}$ - максимально можливе число верстато-годин за зміну.

- **коефіцієнт інтенсивного навантаження**, визначається співвідношенням фактичного обсягу випуску продукції за одиницю часу (V_f) до встановленої норми виробітку продукції за цей же період ($V_{пл}$) (або максимально можливого випуску продукції):

$$K_{ін} = \frac{V_f}{V_{пл}}$$

- **коефіцієнт використання обладнання за потужністю**:

$$K_{в.о.} = \frac{W}{t_m \times N_w}$$

де W - витрати електроенергії за даним видом обладнання за аналізований період, кВт-год.;

t_m - машинний час роботи за період, год.;

N_w - потужність електроприводу на даному обладнанні, кВт.

- **інтегральний коефіцієнт навантаження обладнання** дає сумарну характеристику рівня використання обладнання як за продуктивністю, так і за часом:

$$K_{інт} = K_e \times K_{ін.}$$

- **фондовіддача**, характеризує випуск продукції на 1 грн середньорічної вартості основних виробничих фондів:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{B_{\text{р}}}{Q_{\text{ф}}},$$

де $B_{\text{р}}$ - річний обсяг товарної продукції підприємства, тис. грн;

$Q_{\text{ф}}$ - середньорічна вартість основних виробничих фондів підприємства, тис. грн.

- **фондомісткість** - показник обернений до фондовіддачі, характеризує частку вартості основних виробничих фондів, яка припадає на 1 грн виробленої продукції:

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{Q_{\text{ф}}}{B_{\text{р}}} = \frac{1}{\Phi_{\text{в}}}.$$

- **фондоозброєність** показує вартість основних виробничих фондів, яка припадає на одного середньооблікового працівника.

$$\Phi_{\text{оз.}} = \frac{Q_{\text{ф}}}{\text{Ч}},$$

де Ч - середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу.

- **коефіцієнт ефективності використання внутрішньозаводських виробничих площ** визначається співвідношенням обсягу випуску товарної продукції за певний період часу до промислово-виробничої площі (S) (загальної по підприємству, цеху або зайнятої під обладнання). Цей показник обчислюється у вартісному і натуральному вираженні:

$$K_{\text{пл.}} = \frac{B_{\text{п}}}{S}.$$

- **коефіцієнт ефективності використання виробничих потужностей** визначається:

$$K = \frac{B_{\text{п}}}{B_{\text{рп}}},$$

де $B_{\text{рп}}$ - випуск продукції в натуральних одиницях за прийнятою розрахунковою потужністю.